

Б61

2313

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

БІЛАН СЕРГІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 94 (477) : 378 : 63 "199" + "20"

АГРАРНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ
(90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.)

07.00.01 – історія України

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

Київ – 2005

100310045

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі історії України Національного аграрного університету, Кабінет Міністрів України

Науковий керівник кандидат історичних наук, доцент
Коломієць Сергій Сергійович,
Національний аграрний університет,
завідувач кафедри історії України

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Панченко Петро Пантелеймонович,
Київський міський педагогічний університет
імені Бориса Грінченка,
професор кафедри методики викладання історії та права

кандидат історичних наук, доцент
Левчук Костянтин Іванович,
Вінницький державний аграрний університет,
доцент кафедри історії України

Провідна установа Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, історичний факультет,
Кабінет Міністрів України, м. Київ

Захист відбудеться "16" Вересня 2005 року о 15³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.02 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий "11" Серпня 2005 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Стоян Т.А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток освіти у будь-якій країні значною мірою визначає не тільки рівень відтворення інтелектуального потенціалу суспільства, але й створює умови для здійснення науково-технічного та соціально-економічного прогресу. Тому освіта, як засіб визначення орієнтирів реформування галузей економіки та інших сфер діяльності, повинна мати випереджальний характер.

Сучасні реалії – це розбудова української державності, становлення ринкових відносин, нові міжнародні господарські зв'язки та входження в процеси розвитку світової науки, культури і техніки. Саме вони кидають своєрідний виклик системі української освіти і потребують її реформування.

Сьогодні аграрна галузь, як і Україна в цілому, потребує цілісної системи освіти, яка б відповідала національним інтересам і світовим тенденціям розвитку та забезпечувала б підготовку фахівців, здатних втілювати їх у життя.

Реалізація стратегічних напрямів аграрної політики, спрямованих на глибоке реформування сільського господарства на засадах приватної власності на землю та майно, нарощування обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції, створення умов для вільного вибору видів виробничої діяльності значною мірою залежить від рівня підготовки фахівців, зайнятих в агропромисловому виробництві, і обумовлює необхідність нового підходу до кадрового забезпечення села.

Законами “Про освіту” і “Про вищу освіту” визначені шляхи регулювання суспільних відносин в галузі навчання, виховання, професійної та наукової підготовки громадян України, створені відповідні підвалини для реформування всієї системи освіти в сучасній Україні. Потребує реформування і аграрна освіта як складова частина професійної і вищої освіти в цілому.

Україна стала незалежною державою і, долаючи гостру кризу, що охопила всі сфери суспільства, шукає свій шлях у майбутнє. У вітчизняній історичній науці формується нова концепція історії України, переосмислюється роль освіти у суспільних процесах. У зв'язку з цим важливо узагальнити і дослідити досвід реформування вищої, в тому числі й аграрної, освіти, який за результатами вивчення історичної, педагогічної і культурологічної літератури залишається маловивченим і недостатньо висвітленим. Саме це й зумовлює наукову значимість теми дисертаційного дослідження: “Аграрна освіта в Україні: історичний аспект (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.)”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в рамках комплексної програми “Соціально-економічні перетворення в українському селі (друга половина ХХ століття): історичний аспект” (державний реєстраційний номер 0102V001683), що розробляється науковцями кафедри історії України Національного аграрного університету. Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Національного аграрного університету (протокол № 4 від 2 грудня 2004 року).

Об'єктом дисертаційного дослідження є державна політика у сфері вищої аграрної освіти України.

Предмет дослідження – процес розвитку та реформування вищої аграрної освіти України в умовах незалежності.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію України в її сучасних державних кордонах.

Хронологічні рамки дисертаційного дослідження обмежуються періодом 90-х рр. ХХ – початком ХХІ ст., коли відбувалися реформи політичної та економічної систем, зміни у формах власності та господарювання, встановлювалися ринкові відносини у всіх галузях народного господарства. Нижня межа визначається 1990 р., в якому було прийнято Декларацію про Державний суверенітет України; верхня – початком ХХІ ст., проміжним етапом процесу перманентних змін у системі вищої аграрної освіти, який обумовлений першими результатами реформування аграрних вищих навчальних закладів.

Метою дослідження є висвітлення реформування в Україні вищої аграрної освіти в роки незалежності.

Відповідно до мети було поставлено такі **завдання дослідження**:

- з'ясувати стан наукової розробки теми та рівень джерельної бази, визначити перспективні напрями дослідження даної проблеми;
- проаналізувати основні передумови реформування вищої аграрної освіти;
- визначити основні напрями реформування вищої аграрної освіти України протягом 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст.;
- відтворити процес реформування державних органів управління вищої аграрної освіти;
- розкрити процес удосконалення функціонування аграрних вищих навчальних закладів в умовах ступеневої освіти;
- охарактеризувати сучасний механізм формування та простежити динаміку студентського контингенту;
- визначити кількісний та якісний склад науково-педагогічних працівників, розкрити особливості його підготовки і роль у проведенні реформи вищої аграрної освіти;
- з'ясувати та обґрунтувати напрями використання позитивного досвіду вищої аграрної освіти України в умовах розвитку її сучасної системи і ринкової трансформації суспільства.

Методологічну основу дисертації складають принципи об'єктивності, науковості, історизму. При висвітленні теми автор застосовував загальнонаукові методи типологізації, класифікації та спеціально-історичні: конкретно-пошукові (аналіз і систематизація джерел з проблеми), хронологічний (дослідження динаміки змін вищих аграрних навчальних закладів та їх контингенту), історико-географічний (вивчення специфіки регіонального розвитку вищої аграрної освіти), а також

порівняльний, статистично-аналітичний. Вони дали можливість синтезувати загальне та особливе в досліджуваному явищі, показати його суть, динаміку кількісних і якісних змін, сприяли розкриттю проблеми в цілому.

Наукова новизна дослідження полягає у постановці та розробці актуальної теми, яка досі не набула всебічного висвітлення в історичній науці. На основі широкого використання джерел здійснено комплексне дослідження історії розвитку аграрної освіти України у 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. Така постановка проблеми дозволила:

- визначити перспективи дослідження розвитку аграрної освіти сучасної України у процесі переосмислення наукової спадщини попередників та об'єктивної оцінки документальних матеріалів;

- розширити джерельну базу досліджуваної проблеми за рахунок залучення до наукового обігу значної кількості нових документів. Одним із основних джерел дослідження стали матеріали поточних архівів Міністерства аграрної політики України, науково-методичного центру вищої освіти Міністерства освіти і науки України та Спілки молодих аграріїв України;

- узагальнити досвід реформування системи вищої аграрної освіти в контексті змін суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку України у досліджуваний період;

- проаналізувати державну політику, управління та організаційну структуру аграрних вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, особливості та відмінності їх функціонування;

- охарактеризувати місце та роль науково-педагогічних працівників і студентів аграрних вищих навчальних закладів як учасників навчально-виховного процесу, форм їх взаємовідносин та співпраці на принципово нових засадах.

Теоретичне значення дослідження полягає у здійсненні історичного аналізу аграрної освіти України та науковому обґрунтуванні її сучасної системи, що дає можливість об'єктивно вирішити актуальні проблеми і завдання; розробці критеріїв ефективного функціонування вищих аграрних навчальних закладів і стратегії управління якістю підготовки фахівців-аграріїв.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання фактичного матеріалу, основних положень та висновків дисертації організаторами та керівниками аграрної освіти різних рівнів, науковими і науково-педагогічними працівникам в аспекті дослідження проблем аграрної освіти, удосконалення професійної підготовки фахівців-аграріїв, слухачів, студентів та молодих викладачів; у навчальному процесі при вивченні курсу історії України у навчальних закладах різних рівнів та читанні спецкурсів з проблем реформування навчального процесу у вищих навчальних закладах; при написанні підручників і навчально-методичних посібників з аграрної освіти.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації були обговорені на засіданнях кафедри історії України Національного аграрного університету, висвітлювались на III Всеукраїнському симпозиумі з проблем аграрної історії (секція з проблем соціального та економічного розвитку села, м. Черкаси, 2001 р.), на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми українського державотворення: історія і сучасність” (м. Київ, 2002 р.), на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Студентський рух у сучасній Україні: реалії, тенденції та перспективи розвитку” (секція з проблем форм і методів залучення студентів до суспільно-політичного життя, м. Київ, 2002 р.).

За матеріалами дисертації опубліковано 4 статті у фахових наукових виданнях, тези трьох доповідей на науково-практичних конференціях. Усі статті написані без співавторства. Їх загальний обсяг становить 2,4 др. арк.

Структура дисертації обумовлена логікою розкриття теми, специфікою поставленої мети, завдань і характером дослідження. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів (8 параграфів), висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 229 сторінок, в тому числі основний текст – 173 сторінки, список використаних джерел та літератури – 32 сторінки (313 найменувань). Робота містить 12 таблиць та 14 додатків на 24 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його об’єкт і предмет, окреслено територіальні межі та хронологічні рамки, сформульовано мету і завдання дослідження, розглянуто наукову новизну, теоретичне і практичне значення, зв’язок дослідження з науковими програмами та планами, а також подано інформацію про апробацію результатів дисертаційного дослідження.

Перший розділ “Стан наукової розробки та джерельна база дослідження” присвячено аналізу джерел та літератури з теми дисертаційного дослідження.

Історіографія проблеми становлення і розвитку аграрної освіти в Україні має досить глибоке і давнє коріння, над її розв’язанням працювала велика кількість дослідників з різних галузей науки.

Загальні праці з історії аграрної освіти почали з’являтися наприкінці XIX – на початку XX ст. Серед найбільш відомих були такі дослідники як Бекетов В.А.¹, Брунст В.Е.², Колесов О.М.³, Мещерський І.М.⁴,

¹ Бекетов В.А. Сборник сведений по сельскохозяйственному образованию. – СПб.: Тип. В. Киришбаума, 1900. – 116 с.

² Брунст В.Э. Распространение сельскохозяйственных знаний в разных странах и возможная у нас агрономическая работа этого рода. – СПб.: Тип. “Т-ва Художественной печати”, 1909. – 24 с.

³ Колесов А. Низшие сельскохозяйственные школы. – Харьков: Тип. В. Киришбаума, 1894. – 425 с.

Міклашевський І.М.¹ та Щусєв С.В.², які, зазвичай, працювали службовцями в навчальних закладах або державних відомствах.

Традиції вищої аграрної освіти знайшли відображення і у радянській історіографії. Значні матеріали для аналізу її історії знаходяться у монографіях Гатліха Г.А.³, Івановича К.А.⁴, Коропова В.М.⁵ та ін.

В сучасній українській історіографії питання аграрної освіти також не залишалося поза увагою дослідників, але, на жаль, кількість праць з цієї проблематики незначна. Так, серед них слід виділити такі як “Україна на зламі історичних епох. (Державотворчий процес 1995-1999 рр.)”⁶; “Україна 1991-1995 рр.: Тіні минулого чи контури майбутнього? (Нариси з новітньої історії)”⁷; “Україна: альтернативи поступу. Критика історичного досвіду”⁸, автори яких на широкому історичному фоні розглядають події становлення незалежності української держави та вплив цього процесу на інші сфери суспільного життя, зокрема, розвиток аграрної освіти.

У контексті реформування агропромислового комплексу деякі аспекти перебудови системи вищої аграрної освіти розглянуті у працях “Аграрна історія України”⁹, “Сучасна аграрна політика України”¹⁰, “Сучасні аграрні реформи: деякі оцінки і проблеми”¹¹, “Проблеми економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу”¹², “Аграрні відносини в Україні в умовах

⁴ *Меуєрський І.Н.* Высшее сельскохозяйственное образование в России и за границей. – СПб.: Тип. В. Киришбаума, 1893. – 353 с.

¹ *Міклашевський І.Н.* Очерки из истории сельскохозяйственного образования в России. – СПб.: Тип. И.Н. Скороходова, 1893. – 66 с.

² *Щусєв С.В.* Сельскохозяйственная наука и высшая школа. – М.: Тип. А.И. Мамонтова, 1911. – 18 с.

³ *Гатліх Г.А.* Сельскохозяйственные вузы СССР. – М.: Высшая школа, 1965. – 368 с.

⁴ *Іванович К.А.* Сельскохозяйственное образование в СССР. – М.: Советская наука, 1958. – 240 с.; *Іванович К.А.* Высшая сельскохозяйственная школа в СССР. – М.: Тип. газ. “За родину” в Риге, 1948. – 159 с.

⁵ *Коропов В.М.* Ветеринарное образование в СССР. – М.: Гос. изд. с.-х. лит., 16-я тип. Главлитполиграфтиздата, 1949. – 264 с.

⁶ *Алексєєв Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г.* Україна на зламі історичних епох. (Державотворчий процес 1985-1999 рр.). – К.: “ЕксОб”, 2000. – 296 с.

⁷ *Бойко О.Д.* Україна 1991-1995 рр.: Тіні минулого чи контури майбутнього? (Нариси з новітньої історії). – К.: Магістр-S, 1996. – 207 с.

⁸ *Кремень В., Табачник Д., Ткаченко В.* Україна: альтернативи поступу. Критика історичного досвіду. – К.: “ARC-UKRAINE”, 1996. – 793 с.

⁹ *Панченко П.П., Шмарчук В.А.* Аграрна історія України: Підруч. для студ. с.-г. закл. освіти. – 2. вид., випр. й доп. – К.: Знання, 2000. – 342с.

¹⁰ *Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення /* За ред. П. Саблука та В. Юрчишина. – К., 1996. – 764 с.

¹¹ *Саблук П., Юрчишин В.* Сучасні аграрні реформи: деякі оцінки і проблеми. – К., 1998. – 536 с.

¹² *Проблеми економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу: У 2 т. /* За ред. П.Т. Саблука та ін.; Ін-т аграрної економіки УААН, Харківський держ. техн. ун-т с.г. – К.: ІАЕ, 2000. – Т. 1. – 2000. – 732 с.

переходу до ринкової економіки (історико-політичний аспект)¹.

Проблеми аграрної освіти розглядаються не лише у спеціальних історичних дослідженнях. Ними займаються і дослідники, які працюють у галузі соціології, філософії, теорії державного управління, економіки, правознавства тощо. Так, важливі аспекти впливу суспільно-політичного та соціально-економічного життя України на її систему освіти розкриваються у праці Журавського В.С. “Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні”². В цій монографії висвітлено проблеми розвитку вищої освіти в Україні, а також роль освіти в державотворенні та розвитку культури.

Нормативні основи реформування вищої школи, які визначають напрями цього процесу і у вищих навчальних закладах аграрного профілю, а також місце, роль освіти та науки в період розбудови громадянського суспільства і розвитку ринкових відносин у сучасній Україні, розкриті у колективній праці “Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні” (Погрібний А., Алексюк А., Вишневський О. та ін.)³.

Окремі аспекти наукових та культурно-освітніх процесів в Україні у досліджуваній період, зокрема проблеми аграрної освіти, розглянуті у статті Андрущенко В.⁴.

Слід виділити також статті Житкової Т. та Наумкіної С.⁵; Куценка В.⁶; Оржехівського В.⁷; Тація В.⁸; Чупруна В.⁹ та ін. Особливо цікавою є публікація Міщенко В. та Наумкової С. “Особливості функціонування вищої школи України в ринкових умовах: вища школа України між минулим і майбутнім”¹⁰, в якій

¹ Левчук К. Аграрні відносини в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (історико-політичний аспект) / Інститут аграрної економіки УААН. – К., 1993. – 210 с.

² Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Ін-т вищ. освіти АПН України. – К.: Вид. Дім “Ін Юре”, 2003. – 416 с.

³ Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні: Педагогічні концепції / А. Погрібний, А. Алексюк, О. Вишневський та ін.; Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Григорія Вашенка, Інститут українознавства Національного ун-ту ім. Тараса Шевченка. – К.: Школяр, 1997. – 151 с.

⁴ Андрущенко В.П. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С. 11-18.

⁵ Житкова Т.В., Наумкіна С.М. Проблеми гуманізації та гуманітаризації освіти і історичний прогрес // Пост методика. – 1994. – № 3. – С. 25-26.

⁶ Куценко В. Освіта на порозі XXI століття: Соціально-економічні проблеми // Економіка України. – 1995. – № 2. – С. 3-14.

⁷ Оржехівський В. Управління змістом освіти // Освіта і управління. – 1998. – Т. 2. – № 1. – С. 25-32.

⁸ Тація В. Кожний етап розвитку суспільства вимагає реформування системи освіти // Вища школа. – 2001. – № 4-5. – С. 13-19.

⁹ Чупрун В.П. Державотворення: пріоритет освіти // Рідна школа. – 1994. № 6. – С. 15-21.

¹⁰ Міщенко В., Наумкова С. Особливості функціонування вищої школи України в ринкових умовах: вища школа України між минулим і майбутнім // Вища школа. – 2001. – № 1. – С. 6-18.

зосереджено увагу на питаннях, пов'язаних із підготовкою фахівців за новими спеціальностями і спеціалізаціями відповідно до вимог ринкової економіки.

Одним із перших на дисертаційному і монографічному рівнях досвід реформування вищої аграрної освіти в незалежній Україні узагальнив і проаналізував Каденюк О.С. у докторській дисертації, основні результати якої висвітлені у монографії¹. У роботі в контексті реформування агропромислового комплексу України розглянуто заходи щодо перебудови структури та форм навчально-виховної роботи у вищих навчальних закладах аграрного профілю у першій половині 90-х рр. ХХ ст. Свідченням зростання інтересу до досліджуваної проблематики стала також поява кандидатських дисертацій Гончарук Н.², Живора С.³ та Корнієнка В.⁴, які опосередковано торкаються проблем реформування аграрної освіти. Автори цих праць обґрунтували і довели необхідність змін у підходах до підготовки фахівців аграрного профілю.

Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. почали з'являтися спеціальні дослідження про особливості та напрями розвитку системи вищої аграрної освіти. Так, праця Яблонського В.А. "Вища освіта України на рубежі тисячоліть: проблеми глобалізації та інтернаціоналізації"⁵ висвітлює нову концепцію аграрної освіти, включає короткий огляд історії сільськогосподарських вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, відображає проведення роботи щодо вдосконалення навчального процесу з використанням, в першу чергу, своїх здобутків та досягнень зарубіжної освіти.

Своєрідним підсумком комплексного дослідження вищої аграрної освіти України є колективна праця "Вища аграрна освіта України"⁶. Автори праці розкрили нові підходи державного керівництва до аграрної освіти, проаналізували бюджетні асигнування, зупинили увагу на стані формування складу студентства та науково-педагогічних кадрів вищих аграрних навчальних закладів тощо.

Важливою також є колективна праця "Становлення і розвиток аграрної освіти і науки в Україні (з найдавніших часів і до сьогодення)", наукові інтереси якої фокусуються в сфері історії. Зокрема, у монографії зроблена спроба проаналізувати історичні основи виникнення, становлення і розвитку аграрної освіти і науки в

¹ Каденюк О.С. Аграрна реформа в Україні: кадрове забезпечення. – К. – Кам'янець-Подільський, 1996. – 144 с.

² Гончарук Н.Б. Реформування агропромислового комплексу України: досвід, проблеми (1991-1996 рр.): Дис ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Київський ун-т ім. Т.Шевченка – К., 1997. – 221 с.

³ Живора С.М. Аграрна реформа в Україні (1991-2001 роки): Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Національний аграрний ун-т. – К., 2002. – 232 с.

⁴ Корнієнко В.В. Здійснення земельної реформи в Україні (1990-2002 рр.): історичні уроки та наслідки: Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Національний аграрний ун-т. – К., 2003. – 214 с.

⁵ Яблонський В.А. Вища освіта України на рубежі тисячоліть: Проблеми глобалізації та інтернаціоналізації. – К.: м. Кам'янець-Подільський, "Лібри", 1998. – 228 с.

⁶ Вища аграрна освіта України / За ред. Талоти Л.М. – К.: ДП "Зовнішторгвидав України", 2003. – 251 с.

Україні, дати характеристику її кількісних і якісних змін, їх тенденції, а також розкрити вітчизняний досвід роботи вищих аграрних навчальних закладів¹.

Таким чином, аналіз стану наукової розробки проблеми розвитку аграрної освіти періоду незалежності України свідчить, що вона знайшла певне відображення у працях вітчизняних дослідників, проте ще не була предметом спеціального історичного дослідження.

Джерельною базою дослідження є комплекс різноманітних архівних та опублікованих документів офіційного характеру, матеріалів періодичних видань, залучення яких дозволило дати відповіді на поставлені завдання.

Основою джерельної бази є неопубліковані матеріали поточних архівів Міністерства освіти та науки України, департаменту вищої освіти України, Міністерства аграрної політики України, Державного комітету статистики України, науково-методичного центру вищої освіти Міністерства освіти і науки України, Національного аграрного університету, Спілки молодих аграріїв України. Вищезазначені архіви містять важливі матеріали про стан та діяльність вищих аграрних навчальних закладів.

Серед джерел з проблеми дисертаційного дослідження можна виокремити декілька груп. До першої групи відносяться законодавчі акти – нормативно-правові документи вищих органів державної влади України – Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів. Це документи, в яких проблеми реформування системи вищої аграрної освіти висвітлено в контексті державної стратегії та політики розбудови громадянського суспільства, становлення і утвердження ринкової економіки, проведення аграрної та земельної реформи. Другу групу джерел складають документи, які висвітлюють діяльність міністерств: Міністерства освіти і науки (Ф. 166), Міністерства аграрної політики України (Ф. Р 27) та відомств, яким підпорядковуються вищі аграрні навчальні заклади. До цієї групи також належать статuti вищих аграрних навчальних закладів, які затверджуються відповідними органами державного управління та документи ректоратів, вчених рад вищих навчальних закладів, органів їх студентського самоврядування, річні звіти про діяльність та навчально-програмна документація вищих аграрних навчальних закладів досліджуваного періоду. До третьої групи джерел належать матеріали інформаційних та статистичних збірників і довідників, в яких містяться матеріали про динаміку змін у системі вищої аграрної школи України, чисельність студентів та викладачів вищих навчальних закладів аграрного профілю. Насамперед це статистичні щорічні зведення Науково-методичного центру аграрної освіти і довідникові видання “Вищі аграрні навчальні заклади України” та “Аграрні заклади освіти III-IV рівнів акредитації”, інформаційний вісник “Вища аграрна освіта

¹ Становлення і розвиток аграрної освіти та науки в Україні (з найдавніших часів і до сьогодення) / Д.О. Мельничук, М.В. Зубець, Л.Ю. Беренштейн та ін. – К: Видав. центр НАУ, 2004. – 144 с. .

України”, де містяться дані про всі вищі аграрні навчальні заклади. Четверта група джерел – це матеріали науково-практичних конференцій та семінарів з питань розвитку вищих навчальних закладів, в тому числі аграрного профілю. П'ятою групою джерел з історії розвитку вищої аграрної освіти України у 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. є матеріали періодичних видань: “Вища аграрна освіта України: Інформаційний вісник”, “Вища освіта України”, “Вища школа”, “Відомості Верховної Ради України”, “Голос України”, “Економіка АПК”, “Інформаційний вісник Міністерства освіти України”, “Освіта”, “Проблеми освіти”, “Урядовий кур'єр”, “Шлях освіти”, в яких висвітлюються різні аспекти аграрної освіти України.

Таким чином, незважаючи на те, що джерельна база об'єктивно обмежена головним чином поточними архівами, в цілому вона достатня для того, щоб розкрити тему достовірно і неупереджено. Всього було опрацьовано 23 архівних фонди, понад 100 архівних справ, в результаті чого до наукового обігу введено ряд нових неопублікованих документів, які характеризують різні аспекти аграрної освіти України у досліджуваній період.

У другому розділі **“Основні напрями та умови реформування системи вищої аграрної освіти незалежної України”** простежується динаміка змін в суспільстві та їх вплив на систему підготовки фахівців для агропромислового комплексу України в 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. Розглядаються соціально-економічні та політичні передумови реформування вищої освіти, у тому числі й аграрної як її складової.

Аналіз і узагальнення використаних джерел та літератури з досліджуваної проблеми показали, що реформування та розвиток вищої аграрної освіти є складним процесом, який перебуває у тісному взаємозв'язку і обумовлений всім ходом політичного та соціально-економічного життя України.

Протягом історичного розвитку України становлення аграрної освіти відбувалось у певній залежності від рівня розвитку агропромислового комплексу та продуктивних сил в різних регіонах держави. У процесі реформування колгоспів і радгоспів, розвитку фермерства і орендних відносин, зміни структури владних структур відбулися перерозподіл фахівців та зміна їх кількості. Відповідно, сучасний рівень розвитку сільського господарства в Україні вимагає від аграрних вищих навчальних закладів переглянути та привести у відповідність до сучасних вимог збалансованість між попитом і пропозицією фахівців на ринку праці, уточнити діючий перелік спеціальностей і спеціалізацій, здійснювати пошук нетрадиційних підходів до організації навчально-виховного процесу з урахуванням запровадження ринкових відносин та різних форм власності.

Також у розділі на фоні запровадження освітньої реформи розглянуто законодавчі та нормативні акти з проблем функціонування системи вищої аграрної школи України, викладено заходи щодо організаційного і науково-методичного забезпечення та його проведення. На основі такого аналізу у дисертації виділено три

етапи розвитку вищої аграрної школи України у досліджуваній період: перший – 1991-1996 рр., коли впроваджені нові правила прийому до аграрних вищих навчальних закладів та проведена їх акредитація; другий – коли відповідно до рівня акредитації впроваджувалася багатоступенева система підготовки фахівців; третій – з 2002 р., коли утвердилися нові державні стандарти функціонування аграрних вищих навчальних закладів.

У контексті реформування освіти України колегія та президія науково-технічної ради Міністерства сільського господарства і продовольства України в жовтні 1993 р. затвердили Програму розвитку аграрної освіти на період до 2000 р. З урахуванням “Нового переліку спеціальностей багатоступеневої структури вищої освіти”, затвердженого наказом Міносвіти України 21 серпня 1993 р., а також “Переліку напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням, спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів та робітничих професій”, затвердженого наказом Міністра освіти України 10 червня 1994 р., управлінням кадрової політики та освіти Міністерства сільського господарства і продовольства України було розроблено перелік напрямів вищої базової аграрної освіти та кваліфікаційних рівнів у навчальних закладах аграрного профілю.

Отже, з прийняттям нових законодавчих та нормативних актів у 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. було визначено необхідні засади проведення реформи аграрної освіти. Сучасні освітянські реформи надали змогу аграрним вищим навчальним закладам поєднати навчальний процес із залученням студентів до науково-технічної творчості та наукової роботи, збільшити фінансування підготовки кадрів за рахунок держави, враховувати національні інтереси України та специфіку її регіонів.

У третьому розділі **“Структурні зміни та удосконалення вищої аграрної освіти України”** проаналізовано конкретні заходи щодо удосконалення системи управління вищими навчальними закладами аграрного профілю, зміни їх структури, встановлення багатоступеневої підготовки фахівців і відповідно докорінної зміни форм та методів навчально-виховного процесу.

В Україні створена досить розгалужена система управління вищими навчальними закладами аграрного профілю. Департамент кадрової політики, аграрної освіти та науки, що функціонує у складі Міністерства аграрної політики спрямовує діяльність аграрних вищих навчальних закладів, керуючись при цьому документами щодо розвитку системи вищої освіти Міністерства освіти і науки України.

Розкрито структурні зміни та механізм запровадження ступеневої системи аграрної освіти. Висвітлені відмінності статусу, організаційної структури, форм навчально-виховної роботи у вищих навчальних закладах аграрного профілю різних рівнів акредитації. Значна увага приділена розкриттю досвіду навчальної роботи у Національному аграрному університеті (м. Київ), Сумському, Харківському, Луганському національних аграрних університетах. На основі аналітичного

розгляду навчальних планів, річних звітів, матеріалів інформаційного характеру розкрито етапи становлення і розвитку навчальних закладів I-II рівнів акредитації, особливості навчально-методичної роботи в них.

Отже, велика кількість закладів аграрної освіти, а також напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців, вимагає досконалої системи управління. На основі запровадження нових принципів ліцензування та акредитації органами управління вищих аграрних навчальних закладів було проведено структурні зміни: інститути, академії та університети аграрного профілю одержали статус вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, а деякі з них – державних університетів; аграрним технікумам, училищам та коледжам було надано статус вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, що сприяло запровадженню багатоступеневої системи підготовки фахівців для агропромислового комплексу та забезпечило збільшення кількості фахівців зі знаннями, необхідними для роботи в умовах ринкової економіки, в агровиробничих структурах різних форм власності та господарювання.

У четвертому розділі **“Вплив реформ 90-х років ХХ – початку ХХІ ст. в Україні на зміну складу учасників навчально-виховного процесу”** розкрито новий механізм формування та функціонування студентських колективів вищих навчальних закладів аграрного профілю, а також особливості підготовки їх науково-педагогічних працівників у сучасних умовах.

В аграрних вищих навчальних закладах навчається близько 215 тис. студентів, у тому числі майже 140 тис. чол. за денною формою навчання. Структура прийому передбачає підготовку як за державним замовленням, так і за контрактом. В процесі реформування системи вищої аграрної освіти розширено квоти прийому до вищих навчальних закладів осіб, які після їх закінчення працюватимуть у сільській місцевості, зросла роль студентів як учасників навчально-виховного процесу. Це забезпечується новими формами і методами, зокрема модульно-рейтинговою системою навчання студентів та оцінювання їх знань. Більш ефективно функціонують органи студентського самоврядування, до складу яких входять майже третина студентів вищих навчальних закладів аграрного профілю. Досвід їх діяльності свідчить, що зросла роль студентів у забезпеченні і захисті їх прав та інтересів, забезпеченні виконання ними своїх обов’язків, сприянні навчальній, науковій та творчій діяльності, вирішенні побутових питань і організації дозвілля.

У розділі також наводяться матеріали, які свідчать, що у студентському середовищі вищих аграрних навчальних закладів користуються значним авторитетом та найбільш впливовими є осередки **“Союзу аграрної молоді”**.

Особливістю становлення системи підготовки науково-педагогічних кадрів вищих навчальних закладів аграрного профілю стало те, що воно тісно вплелось в реформування аграрної освіти, стало його невід’ємною частиною та однією з найважливіших складових. До стратегічних напрямків реформування вищої аграрної

освіти відноситься кадрове забезпечення. Досліджуваний період характеризується помітним відтоком від викладацької і наукової роботи талановитої молоді, відчувається гостра нестача викладацьких кадрів, особливо з нових спеціальностей, яких потребує сьогодні агропромисловий комплекс України.

Підготовка науково-педагогічних кадрів здійснюється в основному через аспірантуру, яка відкрита у 20 аграрних вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації. Аспіранти готуються за 13 напрямками науки і 79 спеціальностями, де навчається більше 1 тис. чол., у тому числі близько 800 чол. з відривом від виробництва. У дев'яти навчальних закладах діє докторантура. Також у розділі проаналізовані матеріали про зміни, які відбулися у професорсько-викладацькому складі за педагогічною і науковою кваліфікацією та принципами взаємовідносин із студентами, які також мають статус учасника навчально-виховного процесу. Аналіз статистичних даних про якісний склад науково-педагогічних працівників у розрізі аграрних вищих навчальних закладів у досліджуваний період показав, що відбувається підвищення ефективності підготовки кандидатів і докторів наук аграрного профілю, в результаті чого до викладацької роботи залучаються особи з науковими ступенями (близько 70 %).

Таким чином, підготовка нової генерації кадрів аграрного профілю пов'язана не тільки з вдосконаленням навчального процесу та його рівнем, а й прагненням студентів оволодіти комплексом знань, необхідних для роботи в нових умовах. У зв'язку із цим найважливішим компонентом забезпечення якості аграрної освіти є ретельний відбір науково-педагогічних кадрів та постійне підвищення їх кваліфікації, тому діяльність науково-педагогічних працівників аграрних навчальних закладів стала більш цілеспрямованою. Керуючись новими стандартами вищої освіти, вони впроваджують більш ефективні форми навчання, які сприяють активізації діяльності студентів як учасників навчального процесу.

На основі проведеного дослідження зроблено такі **висновки**:

- У вітчизняній історіографії питання про розвиток аграрної освіти в Україні у 90-ті рр. XX – на початку XXI ст. не було предметом окремого наукового дослідження. Дана проблема досліджувалась фрагментарно, лише в окремих напрямках і аспектах. Наявна джерельна база дисертаційної роботи є достовірною і достатньою для комплексного дослідження теми. Серед перспективних напрямів подальшої розробки окресленої проблеми можна визначити такі як вивчення зарубіжного досвіду аграрної освіти та використання його у вітчизняній практиці; розширення хронологічних рамок та вивчення особливостей аграрної освіти України на різних історичних етапах; історія розвитку окремих спеціальностей та напрямів підготовки фахівців для агропромислового комплексу тощо.

- Аграрна освіта України має багаторічну історію і тісно пов'язана з розвитком її агропромислового комплексу. У 90-ті рр. XX ст. – на початку XXI ст. відбулись кардинальні зміни у політичній, економічній, соціальній та духовній сферах життя

українського суспільства, що, безумовно, вплинуло на формування, становлення і розвиток вітчизняної системи вищої аграрної освіти. Домінуючим чинником впливу на аграрну освіту України виступає розвиток її агропромислового комплексу, оскільки галузь практично одночасно є замовником і споживачем аграрних кадрів. Реформування вищої аграрної освіти зумовлене докорінними змінами в економічних відносинах у аграрному секторі господарства України та детермінується проведенням аграрної та земельної реформ. Процес розвитку аграрного сектора економіки України зумовив і визначив нові спеціальності та спеціалізації підготовки фахівців. З урахуванням змін у агропромисловому комплексі України поетапно відбулося формування законодавчих і нормативних засад зміни системи вищої аграрної освіти та форм і методів діяльності вищих навчальних закладів.

- Діюча система аграрної освіти спрямована не лише на відповідність потребам суспільства, здатність швидко реагувати на процеси, що відбуваються в аграрному секторі, а й на органічне входження до загальнодержавної освітньої системи. Тому, у контексті реформування вищої освіти України, протягом досліджуваного періоду було розроблено нормативні документи щодо створення та удосконалення правових засад функціонування системи аграрної освіти в Україні і забезпечення її ступеневості; сформовано та введено у дію новий Перелік спеціальностей і спеціалізацій підготовки аграрних фахівців; структуровано та оптимізовано мережу аграрних навчальних закладів; визначено зміст аграрної освіти на основі загальнодержавних освітніх стандартів та здійснено науково-методичне забезпечення навчального процесу за новими освітньо-кваліфікаційними характеристиками та освітньо-професійними програмами; розгорнуто та підвищено ефективність комплексних наукових досліджень з аграрної освіти; вдосконалено систему управління, розроблено і впроваджено централізовані, регіональні і локальні автоматизовані комп'ютерні мережі управління підготовкою аграрних фахівців; створено інфраструктуру підготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів для системи аграрної освіти; розширено міжнародне співробітництво у сфері аграрної освіти; розвинуто матеріально-технічну базу аграрних навчальних закладів. Принципами реалізації цих заходів є багатокладність та варіативність аграрної освіти, що передбачає створення можливості широкого відбору її форм та засобів навчання, які відповідали б загальноприйнятим вимогам і нормам та забезпечили б можливість її входження у загальноукраїнську та світову системи освіти.

- В процесі реформування вищої аграрної освіти України відбулися зміни не лише у структурі, діяльності та статусі, а й у підпорядкуванні вищих навчальних закладів аграрного профілю. В Україні створена досить розгалужена система управління вищими навчальними закладами аграрного профілю. За підпорядкованістю вищі аграрні навчальні заклади належать до сфери управління Міністерства аграрної політики України. Функціонуючий у складі Міністерства аграрної політики департамент кадрової політики, аграрної освіти та науки

спрямовує діяльність вищих навчальних закладів аграрного профілю усіх рівнів акредитації, узагальнює і здійснює заходи щодо поширення досвіду їх навчально-виховної роботи. При цьому вказаний департамент керується законодавчо-правовими документами щодо розвитку системи вищої освіти в Україні та відповідними нормативними актами Міністерства освіти і науки України. Програмно-методичне забезпечення аграрних вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації покладено на Науково-методичний центр аграрної освіти, а I-II рівнів акредитації – Навчально-методичний центр по підготовці молодших спеціалістів Міністерства аграрної політики України. Введення категорії “Національний навчальний заклад” спричинило створення у складі Кабінету Міністрів України спеціального підрозділу, який спрямовує їх діяльність. Серед вищих навчальних закладів аграрного профілю таке підпорядкування діє для Національного аграрного університету (м. Київ), Луганського та Сумського аграрних університетів, а також Харківського аграрного університету ім. В.В. Докучаєва.

- Відповідно до державної національної програми „Освіта” (Україна XXI століття) визначальною складовою реформування вищої аграрної освіти є оновлення змісту освіти на базі ступеневої системи підготовки фахівців за освітньо-професійними програмами нового покоління. В аграрних навчальних закладах запроваджено ступеневу систему підготовки кадрів, яка дозволяє здійснювати навчання фахівців відповідних професійних напрямів і спеціальностей за кваліфікаційними рівнями: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр та включає в себе узгодженість навчальних програм та навчальних закладів різних рівнів акредитації, скорочення термінів навчання у процесі підготовки з нижчого на більш високий за обраним фахом рівень, усунення дублювання вивчення дисциплін, розширення можливостей адаптації до виробництва шляхом отримання фахівцем додатково однієї-двох спеціальностей за один і той самий термін навчання. На базі аграрних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації шляхом їх інтеграції із закладами освіти нижчого рівня, науково-дослідними установами, підприємствами і організаціями створюються навчальні заклади нового типу – навчально-науково-виробничі комплекси, які поєднують освітянську, науково-дослідну та консультативно-дорадчу діяльність. Для вирішення цього питання у досліджуваній період більшість аграрних вищих навчальних закладів зробили суттєвий внесок у реформування системи вищої аграрної освіти, яка дозволяє зберегти кращі історичні надбання та одночасно адаптуватись до систем освіти провідних країн світу, у тому числі й тих, які працюють за принципами Болонського процесу.

- Системі аграрної освіти в умовах формування нової економіки в агропромисловому комплексі та реалізації стратегічної мети сучасної кадрової політики відводиться особливе місце щодо підготовки якісно нового кадрового потенціалу АПК. Тому за останні роки аграрними навчальними закладами

розроблено новий механізм підготовки кадрів для аграрної сфери: зроблено спробу співпраці з кадровими службами місцевих управлінь сільського господарства та, відповідно до замовлення, формування обсягів прийому студентів; відкрито нові спеціальності та спеціалізації; розроблено нові навчальні програми для всіх спеціальностей. Аналіз прийому і динаміка зміни контингенту студентів вищих аграрних навчальних закладів показує, що кількість їх абітурієнтів та студентів протягом досліджуваного періоду має тенденцію росту; стабілізувався обсяг державного замовлення; відбувся перерозподіл абітурієнтів у бік спеціальностей технічного і технологічного профілів; збільшилась частка сільської молоді серед студентів вищих аграрних навчальних закладів.

- Головною умовою успішної реалізації реформи аграрної освіти є наявність відповідно підготовленого персоналу. У вищих аграрних навчальних закладах III-IV рівнів акредитації навчальний процес забезпечують майже 6,5 тис. науково-педагогічних працівників, дві третини яких мають вчений ступінь кандидата чи доктора наук, а 56 % – вчене звання професора чи доцента. В Україні створена дієздатна система підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів для вищих аграрних навчальних закладів, яка забезпечена відповідною мережею аспірантури і докторантури. Крім того, здійснюється організація підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу аграрних закладів освіти шляхом направлення на відповідні факультети підвищення кваліфікації, стажування на виробництві і в наукових установах.

- Враховуючи викладене, доцільно визначити такі пріоритетні напрями використання позитивного досвіду та розвитку аграрної освіти України: збереження самостійності системи аграрної освіти – органічної ланки єдиної державної освітньої системи України під егідою Міністерства аграрної політики, що гарантує якісне кадрове забезпечення конкретної галузі – агропромислового комплексу; посилення співпраці та удосконалення системних зв'язків аграрних навчальних закладів з кадровими службами місцевих управлінь сільського господарства, агрофірмами тощо з метою формування механізму прогнозування і моніторингу напрямів підготовки аграрних фахівців та обсягів прийому студентів, досягнення збалансованості між попитом і пропозицією фахівців на ринку праці; квотування прийому сільської молоді з метою розширення доступу до отримання вищої аграрної освіти; розробка і прийняття державної програми підтримки молодих фахівців, які прибули працювати за направленнями в сільську місцевість; утвердження системи управління вищими аграрними навчальними закладами, гнучко пов'язаної з регіональними та галузевими державними програмами з метою формування обсягів державного замовлення; реалізація ідеї безперервної освіти в галузі, яка була розпочата із запровадження ступеневої системи вищої аграрної освіти, що надала можливість поліпшити якість підготовки фахівців різних кваліфікаційних рівнів, створити умови для безперервного навчання молоді,

налагодити тісніші зв'язки між професійною і вищою аграрною освітою, інтеграційними процесами у підготовці як робітничих кадрів, так і фахівців різних рівнів для сільськогосподарського виробництва; створення гнучкої розгалуженої системи післядипломної освіти шляхом перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців з нових напрямів аграрної науки і практики з оптимальними термінами та періодичністю навчання, забезпеченням оновлення змісту; постійна робота з науково-педагогічними і педагогічними кадрами аграрних навчальних закладів (запровадження сучасних інформаційних технологій у процесі підготовки кадрів, зменшення аудиторного навантаження студентів та їх кількості на одного викладача, зміна якісного складу науково-педагогічних працівників, "омолодження" педагогічних колективів); поліпшення науково-методичного забезпечення вищих аграрних навчальних закладів з метою максимального забезпечення самостійного навчання студентів в умовах розвитку дистанційної освіти (створення модульно-кредитної системи, електронних підручників, тестів і методичних рекомендацій); зміцнення навчально-матеріальної бази з одночасним збереженням якісної визначеності практичної спрямованості підготовки аграрних фахівців; інтенсифікація наукових досліджень та впровадження новітніх наукових досягнень у практику підготовки аграрних фахівців; розвиток міжнародних зв'язків в аграрній освіті, пов'язаних з розробкою навчальних планів і програм, а також інших її компонентів, спрямованих на інтеграцію вітчизняної аграрної освіти в світовий освітянський простір.

Список опублікованих праць за темою дослідження

1. Білан С.О. Нова концепція розвитку освіти в сучасній Україні // Проблеми історії України: факти, судження, проблеми. – К.: Інститут історії України НАНУ. – 2001. – Вип. 1. – С. 21-31.
2. Білан С.О. Проблеми кадрового забезпечення функціонування нових організаційно-виробничих структур в аграрному секторі України // Проблеми історії України: факти, судження, проблеми. – К.: Інститут історії України НАНУ. – 2001. – Вип. 2. – С. 63-69.
3. Білан С.О. Вдосконалення системи та форм підготовки спеціалістів для аграрного сектора економіки України // Проблеми історії України: факти, судження, проблеми. – К.: Інститут історії України НАНУ. – 2002. – Вип. 4. – С. 115-121.
4. Білан С.О. Актуальні проблеми вдосконалення навчального процесу у вищих навчальних закладах аграрного профілю // Проблеми історії України: факти, судження, проблеми. – К.: Інститут історії України НАНУ. – 2002. – Вип. 5. – С. 95-100.
5. Білан С.О. Демографічні аспекти життєдіяльності сільськогосподарських товаровиробників в сучасній Україні // Український селянин: Праці Науково-

- дослідного інституту селянства / Матеріали III Всеукраїнського симпозиуму з проблем аграрної історії. – Черкаси, Інститут історії України НАН України. – 2001. – Вип. 3. – С. 330-333.
6. Білан С.О. Вища освіта незалежної України. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Проблеми українського державотворення: історія та сучасність”. – К.: Інститут історії України НАНУ, Українська Академія історичних наук, Національний аграрний університет. – 2002. – Випуск спеціальний. – С. 161-168.
7. Білан С.О. Соціальний статус сучасного українського студентства // Студентський рух у сучасній Україні: реалії, тенденції та перспективи розвитку / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 2002. – С. 39-41.

Анотація

Білан С.О. Аграрна освіта в Україні: історичний аспект (90-ті роки XX – початок XXI ст.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2005.

У дисертаційній роботі досліджуються суть та шляхи реформування системи вищої аграрної освіти України протягом 90-х рр. XX – початку XXI ст., що обумовлено потребою підготовки кадрів для нових організаційно-виробничих структур у сільському господарстві, які виникли в процесі реформування агропромислового комплексу.

Розглянуто структуру, механізм становлення, а також чинники та особливості функціонування багатоступеневої системи освіти в аграрних вищих навчальних закладах. Визначено місце, роль та функції учасників навчально-виховного процесу в реформуванні вищої аграрної освіти. Проаналізовано трансформацію державної політики та системи управління вищої аграрної освіти незалежної України.

Зроблено висновки про подальші шляхи удосконалення підготовки фахівців у вищих навчальних закладах аграрного профілю та піднесення їх ролі у формуванні єдиного освітнього простору України у поєднанні з вирішенням проблем інтеграції у світову систему.

Ключові слова: державна політика, управління, система вищої аграрної освіти, учасник навчально-виховного процесу, багатоступенева система підготовки фахівців.

Аннотация

Билан С.А. Аграрное образование в Украине: исторический аспект (90-е годы XX – начало XXI века). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2005.

В диссертационной работе исследуется сущность и пути реформирования системы высшего аграрного образования Украины в период трансформации общества и утверждения рыночных отношений в экономике Украины на протяжении 90-х гг. XX – начала XXI века. На основе анализа широкой источниковедческой базы, основу которой составляют архивные и опубликованные документы, дополненные материалами периодических изданий, показано, что развитие высшей аграрной школы Украины является сложным историческим процессом, который тесно взаимосвязан и обусловлен всем ходом политической и социально-экономической жизни нашей страны.

В исследовании дан анализ структуры построения системы подготовки кадров для агропромышленного комплекса независимой Украины, которая состоит из аграрных учебных заведений и органов управления ими. Показана роль каждого из элементов этой системы в ее функционировании. В процессе трансформации государственной политики была изменена система управления высшими аграрными учебными заведениями.

Рассмотрена структура, механизм становления, а также факторы и особенности функционирования многоступенчатой системы образования в аграрных высших учебных заведениях. На основе новых принципов лицензирования и аккредитации высшие учебные заведения аграрного профиля III-IV уровней аккредитации получили статус государственных университетов, аграрным техникумам, училищам, и колледжам был присвоен статус высших учебных заведений I-II уровней аккредитации, что содействовало введению многоступенчатой системы подготовки специалистов для агропромышленного комплекса и обеспечило увеличение количества специалистов со знаниями, необходимыми для работы в условиях рыночной экономики, в агропроизводственных структурах разных форм собственности и хозяйствования. Повышению качества подготовки специалистов также содействует создание на базе аграрных учебных заведений научно-производственных комплексов и функционирование кафедр на базе научно-исследовательских учреждений агропромышленных предприятий. На основе действующей законодательно-нормативной базы в сфере высшего образования Украины и практики реализации ее положения изменяется также перечень направлений, специальностей и специализаций подготовки кадров для новых организационно-производственных структур в сельском хозяйстве, возникших в процессе проведения реформы

агропромышленного комплекса нашей страны.

В диссертационном исследовании раскрываются особенности подготовки научно-педагогических работников высших учебных заведений аграрного профиля и повышение их социального статуса в современных условиях, а также новые принципы формирования и функционирования их студенческих коллективов.

В процессе реформирования системы высшего образования расширены квоты приема в высшие учебные заведения лиц, которые после их окончания будут работать в сельской местности, усилилась роль студентов как участников учебно-воспитательного процесса. Подготовка новой генерации кадров аграрного профиля связана не только с усовершенствованием учебного процесса и его уровнем, а и стремлением студентов овладеть комплексом знаний, необходимым для работы в новых условиях. В связи с этим важнейшим компонентом обеспечения качества аграрного образования есть тщательный отбор научно-педагогических кадров и постоянное повышение их квалификации. Поэтому деятельность научно-педагогических работников аграрных учебных заведений стала более целенаправленной. Руководствуясь новыми стандартами высшего образования, они внедряют более эффективные формы обучения, которые оказывают содействие активизации деятельности студентов как участников учебного процесса.

На основании проведенного анализа в диссертации сделаны выводы о дальнейших путях усовершенствования подготовки специалистов в высших учебных заведениях аграрного профиля, а также усиления их роли в формировании единого образовательного пространства Украины наряду с решением проблем интеграции в мировую систему.

Ключевые слова: государственная политика, управление, система высшего аграрного образования, участник учебно-воспитательного процесса, многоступенчатая система подготовки специалистов.

Annotation

Bilan S.O. Agricultural education in Ukraine: historical aspect (nineties years of the XX-th century – the beginning of the XXI-st century). – Manuscript.

Thesis for the receiving of candidate of historical science degree in the speciality 07.00.01 – History of Ukraine. – National Dragomanov Pedagogical University. – Kyiv, 2005.

The essence and ways of reformation of the system of higher agricultural education in the period of the nineties years of the XX-th century and the beginning of the XXI-st century are considered in the thesis. This process was determined by the necessity of the preparation of experts for the new organization and conducting structures in the continues of the guiding the reformation of the agry-industrial structures.

The author has analyzed the structure, mechanism of the formation, determinatives and peculiar properties of introduction and functioning of multistage preparation of

specialists in the of institutions of higher agricultural education. The place, role and functions of the participants of the teaching educational process in the institutions of higher learning. The special attention was paid to the transformation of state politics and the system of administration of higher agricultural education in independent Ukraine.

The conclusions on farther steps towards the improvement of agricultural staff training system, agricultural education institutions' role in their unification with settling the problems of Ukrainian educational integration into the world system are schemed.

Key words: state politics, system of administration, higher education, system of higher agricultural education, participant of the teaching educational process, multistage preparation of specialists.

